

Szerbia kínkeserves harca

Úgy tűnt, Vučić elnök diadalútra indul Amerikába és Oroszországba, ezzel lelohasztja a hazai lázongókat, főleg a hat hónapja kitartóan tüntető egyetemistákat. Először Floridába vitte az útja, ahol saját bejelentése szerint háromszor fog találkozni Trump elnökkel. Az egyszeri találkozás is nagy sikernek számítana, három azonban bámulatos diplomáciai diadal lett volna. A kormánymédiумok győzelemittasan jelentették be, hogy Florida után Moszkvába utazik, és Putyin elnökkel tárgyal. Akad-e még európai politikus, aki egy hét lefolyása alatt két nagyhatalom elnökével tárgyal, tette fel a kérdést a bulvársajtó.

Így kezdődött... Az elnök Floridába repült, de hivatalos források szerint pár másodpercig tartó erős mellkasi fájdalmi miatt lemondta a Trumpgal való találkozást. Miután az amerikai orvoscsapat 165/98-as vérnyomást mért nála, az elnök visszatért Szerbiába, ahol az orvosok háromnapos pihenést rendeltek számára. Utána tényleg Moszkvába repült, itt a Vörös téri győzelmi díszszemlén valóban találkozott Putyin elnökkel, akivel energetikai kérdésekről tárgyalt, és beszámolt arról, hogy legyőzte a színes forradalmárokat.

A Putyinnal való rendkívül sikeresnek nevezett tárgyalás azonban komoly akadályokat képez Szerbia európai útján. Az Európai Parlament a moszkvai út előtt egy nappal elfogadta a Szerbiáról szóló jelentést, amely az eddigieknél sokkal élesebb hangnemben íródott, és cseppet sem hasonlított az előző biztos, Vladimír Bilčík semmitmondó beszámolóira. Tonino Picula, az új szerbiai jelentéstevő kategorikusan leszögezte, aki EU-tagságra pályázik, nem vehet részt Putyin díszünnepségén. Előző napokban pedig Marta Kos, az EU bővítési biztosa Szerbiában járva az egyetemistákkal való találkozás után kijelentette, hogy amit az Európai Unió elvár Szerbiától, az „nagyon közel áll ahhoz, amit az utcákon tiltakozó emberek követelnek”. Ez sem hasonlít az előző biztos, Várhelyi Olivér szuperlojális elmélkedéseire. Úgy látszik, ki-kihagy Szerbia külpolitikai hintapolitikája. Vučić nyilván tudatában van ennek, mert Moszkvában bejelentette, hogy nem fogja kímélni az európai politikusokat, fejükre olvassa a Szerbiával szembeni bűnököt.

Mindeközben az egyetemisták rendkívüli választás kiírását követelik. A legrosszabbkor, hiszen ezekben a hónapokban Vučić népszerűsége lefelé, az egyetemistáké pedig felfelé ível. De nem csak ő, hanem az ellenzéki politikusok is patthelyzetbe kényszerültek. Akárcsak Magyarországon, az úgynevezett „ellenzéki pártok” Szerbiában is bizalmi válságba kerültek, miközben az immár több mint egy évtizede hatalmon levő pártok is erodálódnak. A paradoxont azt jelenti, hogy a válság általános, egyaránt érinti a kormány- és az ellenzéki pártokat. Magyarországon egy új párt ígér kivezető utat, Szerbiában viszont egy alulról építkező egyetemista moz-

galom, amelynek nincs vezetője, és nem is tűr el semmiféle vezéregéniséget. Ugyanakkor más különbségek is szembetűnők. Magyarországon a bársonyos forradalom *utótörténetéről* van szó, Szerbiában viszont annak *befejezetlenségéről*. Az egyik helyen az *illúzióvesztés* játszódik le, a másik országban az illúziók *visszaperlése*.

Magyarországon a rendszerváltás békés úton történt, kiegyezéssel vezették be az egypártrendszert felváltó parlamentáris demokráciát, Szerbiában viszont nem történt kiegyezés, a szocialista egypártrendszert az autokráciába vezető kimondottan nemzeti színezetű „populista forradalom” döntötte meg. Az egyik országban az úgymond kommunistákat a demokraták váltották fel, a másikban pedig a populisták. Milošević méltán nevezhető az első számú kelet-közép-európai populista ős-autokratának. Bukását nem a kiegyezéssel „bársonyos forradalom” idézte elő, hanem egy rendkívül heterogén, belsőleg egymással homlokegyenes ellentétes ideológiai színezetű mozgalom. A nacionalistákkal a veszített háborúk és a NATO-légítámadás következtében elvesztett Koszovó tartomány miatt került ellentétbe, a liberális demokratákkal viszont autokrata kormányzása és EU-ellenessége miatt. Mindezt tetézte a gazdasági embargó, a NATO-támadás utáni gazdasági összeomlás szélén álló ország. A lakosság tartalékjai kimerültek, úgyhogy ez biztosította a tömegdemonstrációk hátterét. Ergo: az egymással kibékíthetetlen ellentétben álló erők vállalva buktatták meg Miloševićet, olyképpen, hogy lángokban állt a belgrádi parlament és a köztelevízió épülete. Ez mindennek nevezhető, csak nem közmegegyezéses bársonyos forradalomnak.

90

Biztatónak tűnt, hogy a Szerbiai Szocialista Párt és a Szerb Radikális Párt – az utóbbinak Aleksandar Vučić, a jelenlegi államelnök rangos tagja volt – elvesztette hatalmát, ami nem jelentette azt is, hogy eszméik elvesztették hatásukat. Ennek ellenére a kezdet ígéretes volt. Zoran Đinđić, Szerbia fiatal kormányfője visszaterelte Szerbiát az ENSZ-be, és az országot az EU-ba vezető útra irányította, kiadta Miloševićet a hágai bíróságnak és beindította a szükséges reformokat. A reformokra azonban a kormányfőnek már nem volt ereje. Amikor Milošević belügyi egységének tagjai, a vörössapkások attól tartottak, hogy őket is kiszolgáltatja a hágai bíróságnak, felfegyverkezve demonstráltak a kormány ellen. Akkor a még létező Jugoszlávia elnöke és a hadsereg parancsnoka, Koštunica azzal a hírhedt mondattal igazolta őket, hogy ha az orvosok fehér köpenyben sztrájkolnak, akkor miért ne vonulnának fel a vörössapkások harckocsikkal és felfegyverkezve. Đinđić a kormányülésen feltette a kérdést belügyminiszterének: ha a vörössapkások megrohamozzák a kormány épületét, akad-e fegyveres erő, amely megvédi a kormányt. A belügyminiszter egyértelmű nemet mondott. De nem csupán ez okozta Đinđić vesztét, hanem az is, hogy Milošević bukását nem követte Szerbia katartikus átalakulása. Azok az eszmék, amelyeket Milošević és Šešelj képviselt, továbbra is hatékonyak maradtak, úgyhogy Zoran Đinđić kormányfőként, a független közvélemény-kutatók szerint is, kimondottan népszerűtlen politikus volt. A népszerűségi listát a nacionalista Vojislav Koštunica vezette. Ő azt hirdette, hogy bizonyos feltételekkel, vagyis a szu-

verénitás megtartásával európai útra kell térni, de közben meg kell őrizni az Oroszországgal való kimondottan szoros baráti viszonyt.

Meggyilkolása után Zoran Đjindić legendává vált, de eszméit már nem követték. Szabad lett az út a miloševići/šešelji eszmék restaurálása előtt. A szerbiai rendszerváltás befejezetlen maradt. A választópolgárok megbüntették az egymást fékező, egymással civakodó hatalomra kerülő egykori ellenzéki pártokat, amelyek a miloševići múlt terhével képtelenek voltak a rendszerváltást végérvényesen befejezni. Mind többször hangoztatták, hogy elmaradt október 5. folytatása, vagyis október 6. A türelmetlen polgárok szabad választásokon 2012-ben azokat a pártokat ültették hatalomra, amelyeket előzőleg 2000. október 5-én elkergettek. Milošević volt pártjának segédletével hatalomra kerültek a Šešelj-párt hívei és vezetői, akik Šešelj nélkül részben módosított „anyapárti” programmal Szerb Haladó Párt néven új pártot alakítottak. Nagyjából ugyanazokat az alapelveket fogadták el, amelyeket a Koštunica vezetett Szerb Demokrata Párt és Đindić utódja, Boris Tadić a Demokrata Párt nevében is vallott: az EU-ba vezető úton meg kell őrizni az Oroszországgal való jó viszonyt, Šešeljjel együtt alkotmányba foglalták, hogy Koszovó Szerbia elidegeníthetetlen része.

Vučić módosítása lényegében az „európai utat” érintette, Šešelj ugyanis harcias EU-ellenes, Vučić retorikájában viszont vállalja az EU-t. A 2013-ban hatalomra került párt azonban nem folytatta a Đindić által megkezdett utat. A párt több funkcionáriusa közönséges puccsnak nevezte Milošević megbuktatását. A Szerbiai Szocialista Párton belül egyre többen hangoztatták, hogy Nišben szobrot kell állítani Slobodan Miloševićnek. Bár a kormány Đindjić halálának évfordulóján virágot helyez a sírjára, a síremlékére ezekben a napokban horogkeresztet rajzoltak, amit az ügyészség nem nevezett bűncselekménynek. Az egykori Szerb Radikális Párt vezetői lényegében a kilencvenes években szocializálódtak, és ettől az örökségtől nem tudnak szabadulni. Šešelj annak idején azt állította, hogy megnyerték a választásokat, tehát a médiát ők irányítják. A Szerb Haladó Párt uralma idején minden nemzeti frekvenciával rendelkező tévé kormánypárti. A választások után az EBESZ rendszerint kifogásolta a választási csalásokat és javasolta a választási törvények módosítását, a kormánypárt rábólintott, de nem cselekedett. Mind a mai napig a régiiek vannak érvényben. Szerbia EU-csatlakozási folyamata félelmetesen lelassult, az utolsó helyet foglalja el a Nyugat-Balkánon. Bár a korrupció nagyságát Vučić elnök is hangoztatja, az igazságszolgáltatás tehetetlen. A kormánytagok botrányokba keveredtek, a polgárok tüntettek, a kedélyek azonban gyorsan lecsillapodtak. A rendszerváltás megrekedt. Az országban terjedt az apátia.

Ebben a helyzetben történt az újvidéki pályaudvaron a tizenhat emberéletet követő katasztrófa, amely után az egyetemisták benyújtották követelésüket, a jogi és a politikai felelősség kivizsgálását, valamint az intézmények, főleg az ügyészség és a bíróságok pártatlan működését. Ezeknek a 2000 után született fiataloknak nincs semmi tapasztalatuk a délszláv háborúról, a Milošević-korszakról, tehát nem voltak részesei az elmúlt harminc év konfliktusainak, traumáinak, dilemmáinak. Tiszta lappal indulnak, a múlt nem

kötelezi őket ideológiai viszályokra. Nem véletlen tehát, hogy bizalmatlanok az óellenzéki pártokkal szemben. Mindenekelőtt a jogállamiságot kérik számon. Hozzájuk csatlakoztak az egyre tömegesebben demonstráló polgárok, akik elismerik, hogy nemzedékük képtelen volt megvalósítani azt a célt, amit 2000-ben kitűztek. Nyilvánvaló, hogy ezzel a befejezetlen rendszerváltásra utaltak, hiszen szinte kórusban ismételtetik, hogy október 6. elmaradt. A fővárosban, a nagyobb városokban és vidéken is beindult a tüntetések sorozata. Erre ismeretlen, néhány esetben a Szerb Haladó Párt vezetői köréből kikerült verőlegények rontottak az egyetemistákra, akik válaszként blokádnál vették az egyetemeket. Az immár hat hónapja tartó konfliktus egyre inkább kiéleződött. Az egyetemisták mellé álltak a tanáraik, a dékánok, a rektorok, a tanügyi munkások, az ügyvédek, a művészek, a parasztok egy része, akik traktorokkal védték a városról városra, faluról falura menetelő tiltakozó ifjúságot. Belgrádban március 15-én olyan tömeges demonstrációt rendeztek, amely még nem volt Szerbia újabb kori történetében.

A kormány kezdetben azt állította, hogy teljesítette a követeléseket, de miután az egyetemisták ezt cáfolták, a kormány egyre durvábban lépett fel. Az egyetemistákat először külföldi bérenceknek, a horvát kémszolgálatok kiszolgálóinak, majd náciknak és fasisztáknak, az ukrajnai események mintájára színes forradalmároknak nevezték. Vučić elnök a szerbiai polgároknak bejelentette, hogy könyvet ír a színes forradalom letöréséről, amely bestseller lesz az egész világon. Az egyetemisták és a velük tartó polgárok jelszavai azonban arról tanúskodnak, hogy nem erről van szó. Ők jogállamiságot követelnek, az intézmények működését kérik számon, és követelik a közszolgálati sajtó pártoktól való függetlenségét. Ezek a jelszavak nagyon emlékeztetnek, a kelet-közép-európai rendszerváltó bársonyos forradalmak jelszavaira. Ezeket a mondatokat hangoztatták a nyolcvanas évek végén Prágában, Budapesten és Varsóban. Szerbiában azért bukkantak fel több évtizedes késéssel, mert a kilencvenes évek elején csonka maradt a rendszerváltás. Az új nemzedék le akarta zárni ezt a történetet.

Miután az egyetemisták szerint a kormány nem teljesítette követeléseiket, rendkívüli választást követelnek. Egyetemista listát állítanak fel, amelyen nem szerepelnek egyetemi hallgatók, hanem jeles pártonkívüli szakemberek. Az „óellenzéki” pártok egyik része sértődötten tudomásul vette, a másik bejelentette, hogy mindenben támogatja az egyetemistákat, és nem indul a választáson. Vučić elnök pár hónappal ezelőtt elégedetten hirdette, hogy az ellenzék kérésére bármikor kiírhatja a rendkívüli választást, mindaddig azonban nem mondott se igent, se nemet. Ezúttal nem dicsekedett azzal, hogy bármikor kiírhatja a választást, és bármikor megnyerheti. Moszkvából üzent, hogy az egyetemisták „közönséges köpönyegforgatók, akik hat hónapja elrabolták, tönkretették az országot, és megakadályozták a gazdasági növekedést”. Ezek a mondatok nem sok jóval kecsegtetnek. Szerbia továbbra is kínkeserves harcot vív önmagával.